

Sygn. akt IV CSK 250/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 marca 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Anna Kozłowska

SSN Krzysztof Pietrzykowski

Protokolant Hanna Kamińska

w sprawie z powództwa C.D.
przeciwko Bankowi [...] Spółce Akcyjnej w W.
o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 16 marca 2018 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w B.
z dnia 4 stycznia 2017 r., sygn. akt I ACa .../16,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od strony pozwanej na
rzecz powoda kwotę 18.750,00 (osiemnaście tysięcy siedemset
pięćdziesiąt) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód C.D. w pozwie skierowanym przeciwko Bankowi [...] SA w W. domagał się pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego w postaci bankowego tytułu egzekucyjnego z dnia 2 lipca 2009 r., zaopatrzonego w klauzulę wykonalności postanowieniem Sądu Rejonowego w A. z dnia 14 lipca 2009 r., stwierdzającego obowiązek zapłaty na rzecz pozwanego kwoty 7014856,94 zł z tytułu rozliczenia transakcji obejmujących terminowe operacje finansowe, przeprowadzonych na podstawie umów łączących strony.

Sąd Okręgowy w S. wyrokiem z dnia 17 listopada 2010 r. oddalił powództwo a Sąd Apelacyjny w B., na skutek apelacji powoda, wyrokiem z dnia 1 kwietnia 2011 r. uchylił to orzeczenie i przekazał sprawę Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy, Sąd Okręgowy w S. wyrokiem z dnia 30 marca 2016 r. uwzględnił powództwo w całości i orzekł o kosztach procesu. Sąd Apelacyjny w B. wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną oddalił apelację pozwanego od tego orzeczenia i orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego, przyjmując za podstawę rozstrzygnięcia następujące ustalenia i wnioski.

Strony zawarły w dniu 1 lipca 2008 r. umowę ramową, dodatkową oraz zabezpieczającą, regulującą zasady zawierania i rozliczania dokonywanych przez nich transakcji opcji walutowych. Powód otrzymał od pozwanego Banku i parafował dokument zatytułowany „Opis transakcji” i złożył oświadczenie o poddaniu się egzekucji w zakresie roszczeń wynikających z zawartej umowy. Umowa ramowa została zmieniona aneksem z dnia 26 września 2008 r.

W dniu 22 lipca 2008 r. doszło między stronami do zawarcia transakcji opcyjnej, której struktura polegała na tym, że powód kupił od pozwanego Banku na pierwszy rok obowiązywania struktury 12 opcji *put*, tj. prawo sprzedaży Bankowi w każdej poszczególnej dacie realizacji opcji 200 000,00 euro i jednocześnie sprzedał pozwanemu 12 swoich opcji *call*, obejmujących obowiązek sprzedaży 400 000,00 euro w każdej dacie realizacji opcji. Strony ustaliły, że premie

opcynie wystawców poszczególnych opcji będą wynosić 0,00 zł (struktura zerokosztowa) oraz zastrzegły barierę wyłączającą *up and in*, ograniczającą poziom maksymalnego skumulowanego zysku powoda; w przypadku osiągnięcia w trakcie realizacji struktury zysku 120 000,00 zł, cała struktura ulegała wyłączeniu. Podobną transakcję strony przeprowadziły w dniu 7 sierpnia 2008 r. Na jej podstawie powód kupił 12 opcji *put*, uprawniających go do sprzedaży kwot po 100 000,00 USD i jednocześnie sprzedał pozwanemu Bankowi 12 opcji *call* po 200 000,00 USD. Transakcja ta również była zerokosztowa i oparta na klauzuli wyłączającej zysk po stronie powoda na poziomie 50 000,00 zł. W imieniu powoda obu wymienionych transakcji dokonał jego pełnomocnik, pełniący funkcje głównego księgowego – G.Z.

W związku ze znacznym osłabieniem kursu złotego rozliczenie zrealizowanych opcji okazało się niekorzystne dla powoda. Po zamknięciu - na wniosek powoda - transakcji opcji walutowych pozwany Bank obliczył należne mu premie na łączną kwotę 6 975 000,00 zł.

W dniu 18 grudnia 2008 r. strony zawarły ugodę regulującą szczegółowo warunki spłaty zadłużenia powoda z tytułu rozliczenia zrealizowanych opcji, tj. kwoty 6 975 000,00 zł; w ugodzie powód poddał się egzekucji do kwoty 9 000 000,00 zł i wyraził zgodę na wystawienie przeciwko niemu bankowego tytułu egzekucyjnego w terminie do dnia 31 grudnia 2019 r. Pozwany Bank, z uwagi na niewywiązywanie się przez powoda z warunków ugody, rozwiązał ją w dniu 18 grudnia 2008 r. ze skutkiem natychmiastowym, zaś w dniu 2 lipca 2009 r. wystawił przeciwko powodowi bankowy tytuł egzekucyjny na kwotę 7 014 856,94 zł. Postępowanie egzekucyjne wszczęte na podstawie tego tytułu, zaopatrzonego w klauzulę wykonalności, zostało zawieszone w drodze zabezpieczenia powództwa.

Sąd Apelacyjny wskazał, że celem gospodarczym kontraktu opcyjnego z punktu widzenia nabywcy opcji jest zabezpieczenie się przed ryzykiem związanym ze wzrostem lub spadkiem wartości walut, a z punktu widzenia wystawcy opcji - uzyskanie wynagrodzenia w formie premii opcyjnej. Ryzyko nieosiągnięcia korzyści jest niejako wpisane w naturę stosunku opcyjnego; nierównomierność rozłożenia tego ryzyka i brak ekwiwalentności świadczeń stron

nie stanowią wystarczającej podstawy do uznania, że czynność prawna narusza zasady słuszności kontraktowej i z tej przyczyny jest nieważna.

Transakcje dokonane przez strony w dniach 22 lipca 2008 r. i 7 sierpnia 2008 r. stanowiły połączenie w jedną strukturę dwóch opcji w celu wyeliminowania (potrącenia) premii opcyjnej. Natura tych umów wymagała, aby strony miały świadomość możliwości odniesienia z nich korzyści oraz poniesienia strat i ich rozmiaru. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera obowiązek informacyjny banku oferującego opcje walutowe; posiadanie przez niego wiedzy – już na etapie zawierania umowy - o możliwej dysproporcji świadczeń na niekorzyść kontrahenta może świadczyć o naruszeniu zasad, o których mowa w art. 58 § 2 k.c. Obowiązek informacyjny banku, będącego instytucją zaufania publicznego, wzmacnia system prawny Unii Europejskiej, w szczególności uregulowania zawarte w dyrektywie nr 2004/39/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie rynku instrumentów finansowych (Dz. Urz. UE L 145 z 2004 r.) oraz dyrektywie nr 2004/73/WE Komisji z dnia 20 sierpnia 2006 r. wprowadzającej środki wykonawcze do dyrektywy nr 2004/39/UE (Dz. Urz. UE L 241 z 2006 r.) i rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1287/2006 z dnia 10 sierpnia 2006 r. (Dz. Urz. UE L 124 z 2006 r.). Wprawdzie rozwiązania przyjęte w tych aktach zostały implementowane do krajowego porządku prawnego dopiero w wyniku nowelizacji ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz. U. Nr 183, poz. 1538 ze zm.), jednakże powinny być one stosowne przez bank w ramach powinności respektowania zasady prowsólnotowej interpretacji prawa polskiego.

Pozwany bank nie dochował ciążącego na nim obowiązku informacyjnego w stosunku do powoda, będącego klientem detalicznym; obowiązek ten realizował głównie wobec G.Z., nie w pełni rozumiejącego treści przekazywane mu przez pracowników banku. W chwili zawarcia umowy ramowej nie zostały doręczone powodowi opisy ryzyka związanego z inwestowaniem w instrumenty finansowe; uczyniono to dopiero po dokonaniu spornych transakcji, przy okazji wprowadzenia - aneksem z dnia 26 września 2008 r. - zmian w umowie ramowej. Nie poinformowano powoda, że w przypadku zamknięcia transakcji będą naliczane premie w określonej wysokości; powód nie miał więc świadomości co do możliwości powstania wielomilionowych zobowiązań z tytułu premii opcyjnych należnych po

zamknięciu transakcji. Nie przedstawiono również powodowi możliwych konsekwencji wynikających z przewidzianego w umowie ramowej depozytu zabezpieczającego. Pozwany bank eksponował wobec przede wszystkim zalety zawartych umów, nie informując go rzetelnie o ich wszelkich możliwych do przewidzenia skutkach. W konsekwencji zawarte transakcje nie mogły mieć dla powoda charakteru zabezpieczającego przed aprecjacją waluty polskiej, lecz przybrały wymiar spekulacyjny. Działanie banku zarówno na etapie uzgadniania zamierzonych transakcji oraz aprobujące treść określających je umów, przewidujących rażąco dysproporcję świadczeń musi być uznane - w świetle art. 58 § 2 i art. 353¹ k.c. - za naruszające zasady współżycia społecznego. Nieważność tych umów nie mogła pozostać bez wpływu na skuteczność ugody zawartej przez strony w dniu 18 grudnia 2008 r. Ugoda nie tworzy bowiem nowego stosunku prawnego, lecz prowadzi do sprecyzowania lub zmiany stosunku już istniejącego. Nie ma więc podstaw do uznania, że przedmiotowa ugoda - mimo jej rozwiązania - pozostaje w mocy w zakresie, w jakim strony ugodziły objętą nią wierzytelność.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., strona pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. W ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania zarzuciła obrazę art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c., zaś podstawę naruszenia prawa materialnego wypełniła zarzutami naruszenia: art. 95 § 1 i 2 oraz art. 96 w związku z art. 58 § 2 i art. 353¹ k.c.; art. 353¹ § 1 w związku z art. 65 § 2 k.c.; art. 58 § 2 oraz art. 355 § 2, art. 354 § 1 i art. 353¹ k.c. w związku z art. 19 dyrektywy nr 4004/39/WE oraz art. 27 dyrektywy nr 2006/73/WE; art. 58 § 2 w związku z art. 353¹ oraz art. 487 § 2 k.c.; art. 76 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi w brzmieniu obowiązującym w chwili zawierania transakcji i art. 73 § 1 k.c., a także art. 58 § 2 w związku z art. 917 k.c.

Powód w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Odnosząc się w pierwszej kolejności do podstawy kasacyjnej naruszenia przepisów postępowania, należy stwierdzić, że podniesione w jej ramach zarzuty nie zasługiwały na uwzględnienie.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntował się pogląd, zgodnie z którym naruszenie art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej jedynie wtedy, gdy uzasadnienie wyroku sądu drugiej instancji nie ma wszystkich koniecznych elementów, bądź zawiera tak kardynalne braki, które uniemożliwiają kontrolę kasacyjną (zob. m.in. orzeczenia: z dnia 10 listopada 1998 r., III CKN 792/98, OSNC 1999, Nr 4, poz. 83, z dnia 19 lutego 2002 r., IV CKN 718/00, z dnia 18 marca 2003 r., IV CKN 11862/00, z dnia 20 lutego 2003 r., I CKN 65/01, z dnia 22 maja 2003 r., II CKN 121/01 - nie publ., z dnia 24 stycznia 2008 r., I CSK 347/07, z dnia 27 marca 2008 r., III CSK 315/07 i z dnia 21 lutego 2008 r., III CSK 264/07, nie publ.).

Wbrew odmiennemu zapatrywaniu strony skarżącej, uzasadnienie zaskarżonego orzeczenie nie jest dotknięte takimi wadami. Sąd Apelacyjny wskazał wyraźnie, że zaaprobował ustalenia i wnioski Sądu pierwszej instancji, ten zaś szczegółowo wyłuszczył przyczyny, z powodu których uznał świadczenia stron za nieekwiwalentne i pozostające w rażącej dysproporcji. Sąd Apelacyjny podkreślił przy tym - nawiązując do stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w wyroku z dnia 19 września 2013 r., I CSK 651/12(OSNC 2014, nr 7-8, poz. 76) - że samo nierównomierne ułożenie ryzyka osiągnięcia korzyści, prowadzące do nieekwiwalentności świadczeń stron nie stanowi wystarczającej podstawy do stwierdzenia nieważności umowy na podstawie art. 58 § 2 k.c.; skutek ten jest następstwem zaniechania przez pozwanego bank wykonania obowiązku poinformowania powoda o możliwej dysproporcji świadczeń na jego niekorzyść.

W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku wskazano również, że zaniechanie wykonania obowiązku informacyjnego przez pozwanego bank zostało poddane ocenie przez pryzmat art. 27 ust. 1 i 2 dyrektywy nr 2006/73/UE, art. 19 ust. 2 dyrektywy nr 2004/39/UE oraz art. 58 § 2 i art. 353¹ k.c., a nie w płaszczyźnie art. 76 ust. 2 ustawy o obrocie instrumentami finansowymi oraz art. 73 k.c.; niezrozumiałe jest zatem wyrażone w skardze kasacyjnej oczekiwanie wyjaśnienia przyczyn uznania,

że pozwany bank świadczył na rzecz powoda usługi doradcze. Z motywów wyroku Sądu Apelacyjnego wynika wreszcie, że ocena wykonania obowiązku informacyjnego dokonana została z uwzględnieniem informacji przekazywanych przez pozwany bank pełnomocnikowi powoda. Zarzut naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. należało zatem uznać za chybiony.

Nietrafny okazał się zarzut naruszenia art. 382 k.p.c., zgodnie z którym sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym. Zarzut naruszenia tego przepisu w zasadzie nie może stanowić samodzielnego uzasadnienia podstawy kasacyjnej naruszenia prawa procesowego; art. 382 k.p.c. zawiera ogólną dyrektywą kompetencyjną, wyrażającą istotę postępowania apelacyjnego i dlatego konieczne jest - co umknęło stronie skarżącej - wytknięcie przy konstruowaniu tego zarzutu także tych przepisów normujących postępowanie rozpoznawcze, które sąd drugiej instancji naruszył.

Za nieusprawiedliwione należy uznać zarzuty wypełniające podstawę kasacyjną naruszenia prawa materialnego.

Z ustaleń przyjętych za podstawę zaskarżonego wyroku wynika, że pozwany bank doręczył powodowi opisy ryzyka związanego z inwestowaniem w zaoferowane mu instrumenty finansowe dopiero po zawarciu spornych transakcji: dołączył je do aneksu do umowy ramowej sporządzonego w dniu 28 września 2008 r. Opisy te były zawile i mało czytelne dla powoda nie będącego profesjonalistą na rynku finansowym. Natomiast pracownicy pozwanego banku, przygotowujący propozycje konkretnych transakcji skierowanych do powoda, udzielali mu o nich informacji charakteryzujących się dużym stopniem ogólności, nie wyjaśniających w sposób rzetelny ryzyka związanego z oferowanymi instrumentami finansowymi.

W świetle przytoczonych ustaleń konstatacja Sądu Apelacyjnego, że pozwany nie wykonał ciążących na nim obowiązków informacyjnych według standardów określonych dyrektywami systemu MIFiD (dyrektywą nr 2004/39/WE i wykonawczą w stosunku do niej dyrektywą nr 2006/73/WE), nie nasuwa żadnych zastrzeżeń. Z aktów tych bowiem wynika - co trafnie podkreśla się w orzecznictwie

- obowiązek udzielania klientom rzetelnych, nie budzących wątpliwości i nie wprowadzających w błąd informacji dotyczących instrumentów i proponowanych strategii inwestycyjnych; informacje te powinny być skonstruowane tak, aby potencjalni klienci mogli zrozumieć charakter oraz ryzyko związane z oferowanym instrumentem finansowym i podjąć świadome decyzje (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2017 r., II CSK 845/16, nie publ.). Wprawdzie w chwili zawierania spornych umów regulacje powyższe nie zostały implementowane, jednak zawarte w nich postanowienia trafnie zostały uznane za wykładnik standardu obowiązku informacyjnego banku w zakresie ryzyka kontraktowego w odniesieniu do terminowych operacji finansowych, a to z uwagi na powinność respektowania zasady prowsópnotowej interpretacji prawa polskiego (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2012 r., IV CSK 225/11, OSNC 2012, nr 9, poz. 105). Zasada ta odnosi się do wykładni art. 353¹ k.c. przyjętego za podstawę oceny skuteczności zawarcia przez strony umów opcji walutowych. Stwierdzenie naruszenia obowiązków informacyjnych przez bank przedstawiający projekt umowy opcji, dysponujący w chwili jej zawarcia wiedzą o dysproporcji świadczeń na niekorzyść kontrahenta i uzyskujący w tej umowie określone uprawnienia tylko dla siebie może świadczyć - jak trafnie uznał Sąd Apelacyjny powołując się na stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z dnia 19 września 2013 r., I CSK 651/12 - o naruszeniu zasad, do których odwołuje się art. 58 § 2 k.c. Podniesione w skardze kasacyjnej zarzuty naruszenia art. 353¹ w związku z art. 65 § 2 k.c., art. 58 § 2, art. 355 § 2, art. 354 § 1 i art. 353¹ w związku z art. 19 dyrektywy nr 2004/39/UE i art. 27 dyrektywy 2006/73/WE oraz art. 58 § 2 w związku z art. 353¹ i art. 487 § 2 k.c., oparte na odmiennym - wadliwym - założeniu, należało uznać za bezzasadne.

Zamierzonego skutku nie mógł wyrzucić zarzut naruszenia art. 95 § 1 i 2 oraz art. 96 w związku z art. 58 § 2 i art. 353¹ k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie polegające na uznaniu, że pozwany bank nie przekazał powodowi odpowiednich informacji, podczas gdy informacje te zostały przekazane pełnomocnikowi powoda umocowanemu do zawierania transakcji. Podnosząc ten zarzut strona skarżąca zmierzała do wykazania, że zrealizowanie obowiązku informacyjnego wobec pełnomocnika odniosło skutek wobec mocodawcy.

Rzecz jednak w tym, że u podstaw zaskarżonego wyroku legło stwierdzenie, że niedostatek informacji przekazanych powodowi przez pozwany bank nie pozwolił uznać, że obowiązek ten został wykonany zgodnie obowiązujący standardem. W świetle tego ustalenia, kwestia, czy uznanie wykonanie obowiązku informacyjnego wobec pełnomocnika odniosło skutek w stosunku do jego mocodawcy nie ma istotnego znaczenia.

Za oczywiście chybiony uznać należy zarzut naruszenia art. 76 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi oraz art. 73 § 1 k.c. skoro Sąd Apelacyjny - wbrew twierdzeniom strony skarżącej - nie ustalił, że pozwany bank świadczył na rzecz powoda usługi doradztwa inwestycyjnego i zaaprobował pominięcie przez Sądu pierwszej instancji wymienionych przepisów przy ocenie postępowania pozwanego banku.

Na uwzględnienie nie zasługiwał wreszcie zarzut naruszenia art. 58 § 2 w związku z art. 917 k.c. Skoro sporne transakcje były nieważne, to strony nie mogły zawrzeć skutecznie ugody modyfikującej prawa i obowiązki mające wynikać z tych umów. Z dokonanych w sprawie ustaleń nie wynika, aby zawarcie ugody było podyktowane zamiarem usunięcia wątpliwości co do istnienia określonego stosunku prawnego między stronami.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.c. orzekł, jak w sentencji.

kc